

NÚMERO

4

MES JUNY

ANY 2011

REVISTA DIGITAL

COORDINADORA ENTITATS PEDRA SECA

CEPS

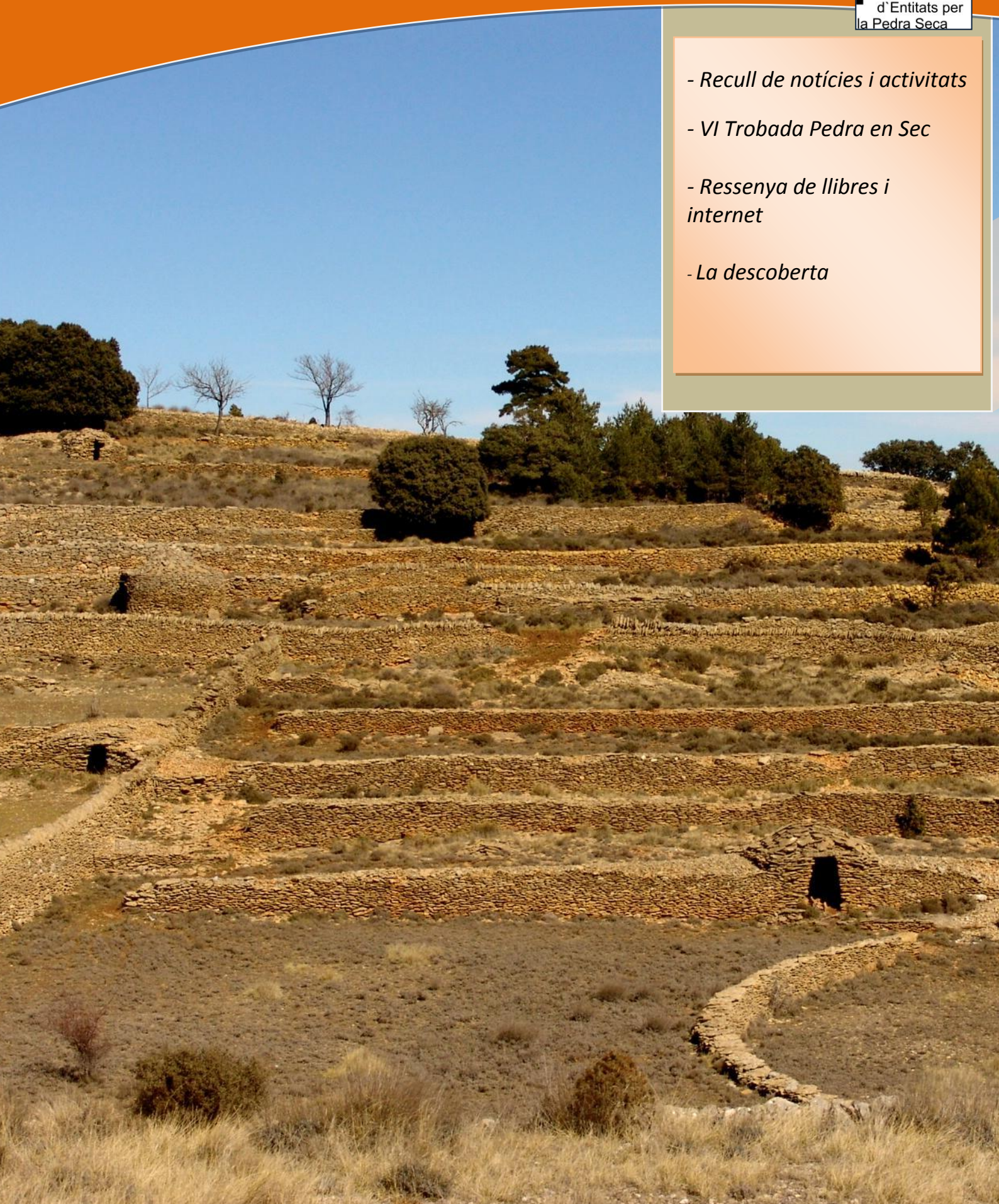

- Recull de notícies i activitats

- VI Trobada Pedra en Sec

- Ressenya de llibres i internet

- La descoberta

EDITORIAL

Ja som a les portes d'una nova Trobada per la preservació i difusió del Patrimoni de *Pedra Seca* i, amb aquesta ja van sis. Estem en la fase de consolidació d'un projecte que va néixer d'un grup de gent de diferents àmbits acadèmics, culturals i de procedència geogràfica, però amb un objectiu comú difondre el patrimoni més nombrós de casa nostre: la *pedra seca*.

Una cosa és ben certa aquestes celebracions, de caràcter bianual, s'han convertit en una cita obligada per tots aquells que estimem aquest patrimoni tant singular. Nous estudis, intercanvis d'experiències, coneixement del territori, recerca... les Trobades ens aporten això i molt més. Us convidem a participar a la propera Trobada que tindrà lloc a Vilafranca (els Ports de Morella)!

FOTO PORTADA:

Vilafranca (els Ports de Morella)

CONTRAPORTADA:

Escales de cabana de Vilafranca

© Fotos Julio Monfort

BUTLLETÍ Nº 4 - juny 2011

EDITA CEPS

coordinadora@lamalla.net

MEMBRES DE LA CEPS

ADF-182

Fundació el Solà (La Fatarella) / Centre Excursionista de Catalunya (Barcelona) / Centre d'Estudis del Bages / Can Quintana (Torroella de Montgrí) / Grup d'estudi i recerca del patrimoni (Villalba dels Arcs) / Centre-miró grup barracaire (Mont-roig del Camp) / Amics de Rellinars / Centre Excursionista de Vallirana / Associació Cultural Grèvol (Vistabella del Maestrat) / Centre Excursionista de Castellar / Comissió del medi Rural del Consell Municipal de Sostenibilitat (Torredembarra) / Grup Barraquer El Drac Verd (Sitges) / Consorci Promoció Turística de las Valls del Montcau / El Forn de la Calç (Calders) / Amics del Barranc de Biniaraix (Mallorca) / Amics de l'Arquitectura Popular (Lleida) / Aladrell (Ribera del Sió i Urgell) / ADF Clot de Bou (La Bisbal del Penedès)

La "Coordinadora d'Entitats per la Pedra Seca" és un grup multidisciplinar sense ànim de lucre que aplega entitats, associacions i col·lectius de caire divers amb l'objectiu de difondre, coordinar, intercanviar i vetllar pel patrimoni cultural de la *pedra seca* català.

Els fins d'aquesta coordinadora s'inspiren de la "Declaració de Torroella de Montgrí" (2004), en la qual es van marcar unes directrius específiques.

La "Coordinadora d'Entitats per la Pedra Seca" vol esdevenir una eina que ajudi a promoure els valors naturals i culturals del paisatge en *pedra seca*. Per això la Coordinadora ajudarà a fomentar i coordinar les diferents iniciatives que desenvolupen les entitats i organismes a favor de la defensa i salvaguarda del patrimoni de pedra en sec, i si s'escau, també d'altres elements constituents de l'arquitectura tradicional agrícola. Es donarà suport a les accions proposades per les diferents entitats que ho sol·licitin.

La Coordinadora podrà establir propostes i orientacions per homogeneïtzar els treballs d'investigació, estudi, difusió, conservació i protecció de les construccions existents en *pedra seca*.

En aquest sentit, si cal la Coordinadora actuarà com a portaveu davant de les diferents administracions, ens o esdeveniments, de les entitats adherides a la Coordinadora.

Un altre dels aspectes en els quals vol incidir la Coordinadora és en l'establiment d'un marc de referència per a la celebració de les diverses "Trobades d'estudi per a la preservació del Patrimoni en Pedra Seca als Països Catalans", col·laborar, orientar i assessorar a l'entitat responsable de l'organització.

Per contactar amb nosaltres: coordinadora@lamalla.net

RECULL DE NOTÍCIES I ACTIVITATS DIVERSES

PRESENTACIÓ DE L'ASSOCIACIÓ D'AMICS DE LA PEDRA SECA DE MALLORCA 22/01/2011

OBJECTIUS

- Promoure l'estudi, la divulgació, la conservació i la protecció legal de tota la construcció de pedra en sec de Mallorca.
- Sensibilitzar la societat de la seva rellevància cultural i estructural en el paisatge.
- Promoure una alta qualificació de la tècnica i l'ofici de marger.
- Investigar la seva actualització i adaptació als nous modes, usos i tècniques.

LÍNIES D'ACTUACIÓ

- Realització de visites guiades.
- Xerrades-debat.
- Elaboració d'un catàleg.

PRESENTACIÓ

Les construccions de pedra en sec, a més de caracteritzar molts de territoris i paisatges, a Mallorca i a moltes regions del planeta, tenen, com s'ha demostrat recentment, una relació important indirecta amb els problemes climàtics i mediambientals futurs, i fins i tot ja presents.

La tecnologia de la pedra en sec és universal, s'originà en el neolític, fruit de cultures i economies basades en l'autosuficiència, però encara és present a

moltes regions, tant occidentals com del tercer món. En alguns territoris, com passa a Mallorca a diferents municipis o comarques de muntanya i del migjorn, així com a altres d'Europa, la conca mediterrània i el pròxim orient, les construccions de pedra en sec arriben a ocupar entre el 50% i el 60% de la superfície municipal o comarcal. Per aquest motiu no es poden obviar ni deixar de valorar el seus efectes.

La construcció amb pedra seca, la qual ja s'està denominant *Xerolítica* científicament, no té res que veure, tecnològicament, amb les construccions prehistòriques megalítiques —a Mallorca i Menorca denominades "talaiòtiques"—, ja que la pedra en sec és *microlítica* encara que llurs sistemes han conviscut fa alguns mil·lennis.

La pedra en sec de Mallorca és d'una gran qualitat tècnica, comparable a algunes obres del planeta d'alt nivell. El tipus de pedres que hi ha a l'illa i també l'habilitat i caràcter perfeccionista del nostres margers han contribuït a aquest nivell.

Tota l'illa, exceptuant òbviament les albuferes, pot ser considerada territori *Xerolític*, encara que amb densitats i dimensions superiors a la Serra de Tramuntana, Artà i a la comarca de Migjorn, i menors en el Pla de Mallorca.

Investigacions i treballs experimentals d'aquests darrers 20 anys estan demostrant que aquells territoris

que tenen molta pedra en sec, formant terrasses, no només tenien una funció agrícola sinó també de protecció de les valls i poblacions davant les inundacions o allaus de pedra (o de neu a l'alta muntanya) de drenatge i control d'aigües pluvials i de retenció de terra fèrtil. La conservació en bon estat d'aquestes terrasses i murs de pedra en sec estan en perill perquè s'han anat abandonant els conres. L'alta fertilitat d'aquestes grans extensions terrassades està afavorint la seva repoblació espontània de boscos –grans albellons de CO2 atmosfèric excendent– però amb la condició de que la pedra en sec que els sustenta es conservi en bon estat. Per altra banda, aquestes terrasses drenen aigües pluvials normals en direcció als aqüífers i les restants es canalitzen cap als torrents constituint infraestructures protectores.

La relació, doncs, de molts de tipus de construccions de pedra en sec amb un clima previsiblement més excessiu i catastròfic que anteriorment – a les pluges i sequeres – amb els excedents de CO2 i amb la protecció i necessitats econòmiques de les poblacions, fan que no es vegi únicament la pedra en sec com un element folklòric, etnològic i paisatgístic, sinó també com un conjunt d'estructures imprescindible a moltes regions del planeta.

Per altra banda, la tecnologia en sec és 100% sostenible ja que no necessita cap tipus de logística ni requereix més energia que la humana: és, doncs, molt econòmica si comptabilitzam com es faran en un futur pròxim les despeses energètiques i mediambientals. Per tot això, s'ha anat formant des de fa més de 20 anys a Europa un cos d'investigadors amb distintes disciplines: geògrafs, arquitectes, antropòlegs, i biòlegs; actualment organitzats en una societat internacional – la Drystone Scientific Society – amb congressos i reunions regulars.

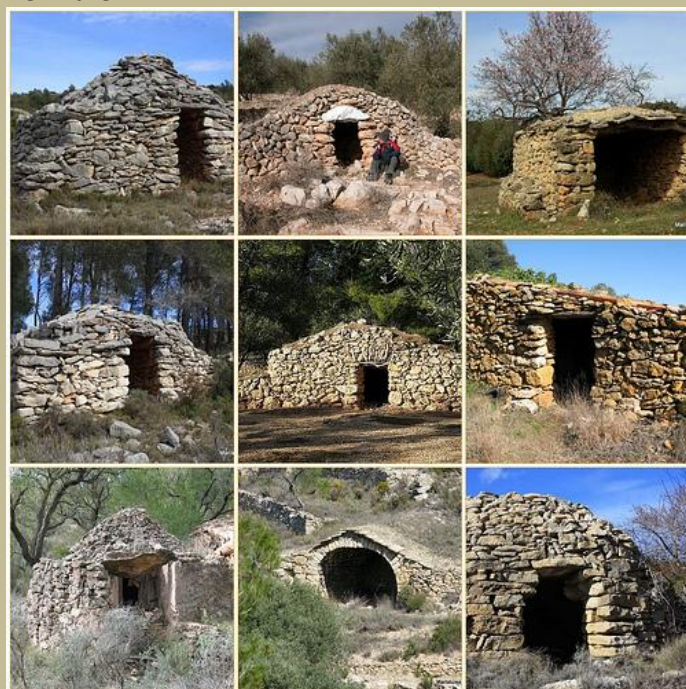
Paral·lelament s'han anat formant associacions i ONG regionals i comarcals – a França, Anglaterra, Itàlia, Catalunya, etc...– amb objectius comuns en quant a la protecció i conservació activa de la pedra en sec. Donada la importància i extensió de la pedra en sec a Mallorca i també a la seva alta qualificació tècnica comparada amb la d'altres regions, un grup d'*amics* hem decidit ara ja fa uns mesos crear també aquí una associació amb els mateixos objectius i amb voluntat de federar-nos pròximament amb altres d'Europa i de la

conca mediterrània: **L'associació MARGE, d'amics de la pedra en sec de Mallorca.**

Antoni Alomar

INAUGURACIÓ DE L'ITINERARI DE LA PEDRA SECA DE SANT BOI (12/03/2011)

L'Ajuntament ha senyalitzat un itinerari que permet conèixer el valor natural i cultural de les edificacions de pedra seca que hi ha a la muntanya de Sant Ramon: murs, barraques i un corral per a cabres. El recorregut comença i acaba a l'àrea de lleure de Benviure.

<http://elmarge.blogspot.com/2008/10/els-vells-camins-de-sant-boi-ii-el-cam.html>

RESTAURACIÓ D'UNA BARRACA

Comissió de Medi Rural, Agrícola i Forestal de Torredembarra

Entre els mesos d'octubre del 2010 i febrer del 2011 han fet sortides puntuals per restaurar una barraca de *pedra seca*. Des de pujar les parets enserroades fins a col·locar la llinda de la porta i la base del sostre.

Font: <http://medirural.blogspot.com>

Comissió de Medi Rural, Agrícola i Forestal
Tasques de restauració d'una barraca a Torredembarra
febrer 2011

sortint d'Olesa cap a Avinyó nou, en direcció a can Camat i fins a cal Joan.

DESBROÇAMENT DEL CAMÍ RAL D'OLESA DE BONESVALLS

El camí ral ha estat desbrossat pel Grup de Recerca Olesa Rural concretament des de el mateix revolt que fa la carretera a l'entrada del Parc del Garraf,

Petita Història del Camí Ral.

De Begues a Olesa, l'antic camí anterior (camí Ral) a la carretera que es va fer entre 1927-28, creuava la riera de Begues fins a nou vegades; passada la vinya de l'Escalat puja vers el Pla de la Creu i es fa ample, i d'aquí baixa fins a l'Hospital. En aquest tram encara es poden veure a les zones de paviment de roca les roderes de carruatges. Des de l'Hospital la via creuava la riera de Begues, pujava a can Parellada (mas Vallès al segle XIV) i seguia dret fins al Mas Cortnou; per sota l'actual carretera sortia al fondo de can Malet, passava per davant del mas Cortvell, els masos de la Gavarra sortint a coll de Garró, on encara es conserva l'antic empedrat que segueix la ruta cap a Vilafranca. La carrerada seguia el mateix recorregut que el camí Ral de Barcelona per Gavà i Begues fins a Vilafranca, amb parada a l'Hospital d'Olesa.

Font: <http://www.gruprecercaolesarural.blogspot.com/>

12è CURSET D'ESTIU D'ARQUITECTURA POPULAR. 1-5 D'AGOST 2011

12è CURSET D'ESTIU D'ARQUITECTURA POPULAR

De l'1 al 5 d'agost de 2011

DECORACIÓ I AUSTERITAT EN L'ARQUITECTURA POPULAR

Cervera, Guimerà, Pelagalls, Vilanova de Meià i Tàrraga

AMICS DE L'ARQUITECTURA POPULAR
Museu Comarcal de Cervera
Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General del Patrimoni Cultural
Servei d'Arquitectura i Patrimoni

Presentació

Pot semblar un contrasentit dedicar una part del curs a l'anàlisi dels elements decoratius en l'art i l'arquitectura popular, ja que, per essència, aquestes obres es basen en l'austeritat i la simplicitat de formes.

Si ens fixem en una cabana o barraca ens podem adonar de la varietat formal i dels diferents sistemes emprats per construir la porta. Aquesta riquesa de solucions ve donada pel tipus de material i l'enginy de la persona. I es fa difícil d'entrada esbrinar on comença el que anomenem elements ornamentals i

on, els elements de la mateixa estructura.

Si fem un salt d'escala i ens fixem en un habitatge rural, la riquesa decorativa la podrem trobar en molts dels diferents camps que la integren; com a exemple: En un mur, en les llindes i lloses dels balcons. En fusteria, en les portes exteriors i interiors, a l'embigat, al mobiliari, a les tanques de l'exterior. En ceràmica, als paviments, a les rajoles de les cuines i interiors, als ràfecs de rajola, a les teules, teules de carener, canalons i baixants. En la forja, a les baranes i estris de la cuina i del foc a terra. Als estris de la casa. En cistelleria. En teixits...

Després de comprovar aquests exemples podem adonar-nos de que aquesta decoració és més racional que supèrflua; es deriva de la construcció tradicional i coincideix amb el que diuen els tractats de construcció del S. XVIII fins als arquitectes del GATCPAC. Tot un detall per parlar de la unitat de la construcció, que es manifesta en el referent que representa l'arquitectura popular en l'arquitectura moderna. I també en les relacions entre la ceràmica i l'arquitectura a través del temps.

Aquests elements que acaben de donar caràcter a l'obra poden estar imbricats en la mateixa estructura – el material immoble – o bé són estris que omplen aquests espais – materials mobles. Aquests es poden localitzar als inventaris de béns.

Si entenem per decoració l'embelliment d'elements estructurals, i per ornamentació, l'embelliment de superfícies –com una doble pell–, ens podem adonar d'entrada de perquè utilitzem el mot decoració, ja que està més proper a l'arquitectura popular.

Les lliçons i les pràctiques aniran a l'entorn de la varietat de les obres on s'ha cercat utilitat, bellesa i espiritualitat. Ben segur que l'estudi d'aquest apartat ens ajudarà a conèixer millor aquest patrimoni que encara avui és de referència.

PROGRAMA

Dilluns, dia 1. Presentació i objectius

Cervera, la Segarra. Paranimf de la Universitat
9.00 h Inscripció.

9.30 h Presentació, programa i objectius del Curs.

9.45 h Lliçó 1. L'arquitectura popular com a referent de l'arquitectura moderna. Salvador Tarragó.

11.30 h Lliçó 2. Elements decoratius a les cases de Cervera (segle XVIII). Josep M Llobet.

12.30 h Pràctica 1a part. Treball en fusta. Ramon Ninot.

16 -18 h Pràctica 2a part. Treball en fusta. Ramon Ninot.

18.30 h El paper pintat en la decoració d'interiors, per Maria Teresa Canals.

Visita a la Casa Museu Duran i Sanpere, per Carme Bergés i Maria Teresa Canals.

Dimarts dia 2

9-11,30 h Reparació de la pleta de Mont-roig. Ramon Ninot, David Porta i Eusebi Velera.

Guimerà, l'Urgell. A la Cort del Batlle, Museu de Guimerà

12 h Lliçó 3. Decoració i simbologia. Josefina Roma

13 h Lliçó 4. Els safarejos a la Conca de Barberà. Rosa Maria Canela.

16 h Lliçó 5. La ceràmica en l'arquitectura. Emili Sempere.

17 h Guimerà i detalls d'arquitectura popular, Joan Duch. Visita a la població i l'entorn.

Dimecres dia 3

9-11.30 h La pleta de Mont-roig. Projecte d'intervenció. David Porta i Eusebi Velera.

Pelagalls, la Segarra. A la sala d'actes municipal

12 h Lliçó 5. El rellotge de sol. David Porta.

Construcció d'un rellotge portàtil de sol.

18 h Visita guiada per Martí Fontanelles. Els rellotges de sol de l'església romànica de Pelagalls.

Les pletes de Pelagalls i Concabella.

Dijous dia 4

9-11.30 h La pleta de Mont-roig. Projecte d'intervenció.

Ramon Ninot, David Porta i Eusebi Velera.

Vilanova de Meià, la Noguera. A la sala d'actes municipal

12 h Lliçó 7. Estructura i materials en cabanes i barraques. Vicent Loscos.

13 h Lliçó 8. La catalogació de les cabanes del terme de Verdú. David Tous.

16 -18 h Introducció a l'entorn de Vilanova. Ramon Bernaus.

18 h Visita guiada per Ramon Bernaus.

Divendres dia 5

Tàrraga, l'Urgell. Sala d'actes de la Biblioteca

10.00 h Lliçó 9. Diferències entre una cabana i una barraca. Josep Maria Jujol Jr.

10.45 h Lliçó 10. De l'era al forn de pa. Joan Rovira.

11.30 h Valoració del curset i elaboració de les conclusions.

12.00 h Taula rodona: La moda de la sostenibilitat pot ajudar a salvar el camp? Modera Vicent Loscos, amb la participació de cinc personatges relacionats amb el tema.

Inscripcions

Per correu electrònic:

correu.architecturapopular@gmail.com

dportapo@gmail.com

Matrícula ordinària 85 €; socis d'Amics de l'Arquitectura Popular 80 €; carnet jove, estudiants d'arquitectura i jubilats, 75 €.

Amb la matrícula hi ha dret a: un dossier, un diploma i el dinar de l'últim dia.

Places limitades. S'hi pot participar a partir de 16 anys.

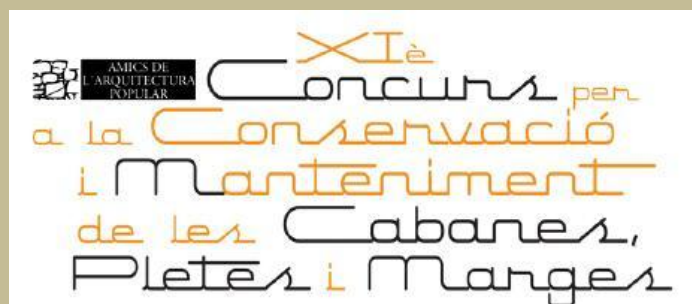
Crèdit

El curset comptabilitza per un crèdit i mig als estudiants de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (UPC)

Organitza

Amics de l'Arquitectura Popular

([DESCARREGAR EL PROGAMA COMPLERT](#))

XIè Concurs per a la Conservació i Manteniment de les cabanes, pletes i marges.

Organitza Amics de l'Arquitectura Popular
[Decarregar les bases](#). Termini 15 de juny 2011

Un any més l'Associació Amics de l'Arquitectura Popular convoca aquest concurs amb l'objectiu de fer prendre consciència que cuidant aquests elements que conformen el territori ajudem a qualificar-lo. És una arquitectura rica d'enginy, on moltes generacions de pagesos hi ha treballat.

Alguns elements com les cabanes han perdut l'ús original que tenien. És per això que algunes d'aquestes construccions estan patint un procés d'abandó que farà, si no s'hi posa remei, que acabin en una runa irreversible. Els marges són útils i noves plantacions, com la vinya, en què no s'han tingut en compte, estan patint el problema dels aragalls i del transport de la terra bona superficial per la pluja, fet que minva el seu rendiment.

En les comarques vinícoles s'estan refent aquestes construccions tradicionals del camp i en les comarques cerealístiques s'estan donant en casos més aviat aïllats.

Amb un mínim manteniment podem conservar aquestes obres. El fet que cada dia hi ha menys pagesos i majoritàriament d'edat avançada, fa que ells mateixos no les puguin cuidar. Per això cal animar que es faci aquesta labor conservacionista i que l'administració hi col·labori. Hi ha cada vegada més gent que veu necessari obrir un debat sobre què s'ha de fer amb aquesta arquitectura que any rere any va desapareixent. Cada generació són uns dipositaris i cuidants d'aquest patrimoni i l'hem de deixar bé per a les futures generacions, una idea molt pròpia del món rural que ara s'ha universalitzar amb el nom de sostenibilitat.

Poden participar en aquest concurs tots els propietaris o responsables d'una cabana, pleta o marge, situada en els municipis de les comarques de Lleida, tot esperant eixamplar l'àmbit en properes edicions.

Els participants han de fer arribar la butlleta d'inscripció que s'adjunta a la seu de l'Associació: **AMICS DE L'ARQUITECTURA POPULAR**. Assum Vilaseca. C. La Noguera 34, 25110 Alpicat (Lleida), assum@coac.net. Tel. 973 738 136, fins el dia 15 de juny de 2011.

Es concedeixen dos premis per comarca:
- **1r Premi** al millor treball de manteniment. **Trofeu, 10è llibre Arquitectura Popular i 450 €.**
- **2n Premi** al millor treball de manteniment. **Trofeu, 10è llibre Arquitectura Popular i 400 €.**
- **3r Premi** al millor treball de manteniment. **Trofeu, 10è llibre Arquitectura Popular i 350 €.**

Nous margers a la finca pública de Son Real (Mallorca)

La Fundació pel Desenvolupament Sostenible de

les Illes Balears (FDSIB) duu a terme

per segon any consecutiu un **Taller d'Ocupació** per la rehabilitació, restauració i construcció

d'elements de paret seca a la finca pública de Son Real. L'objectiu d'aquest programa és la formació de

persones de 25 anys o més, que estan situació d'atur, en l'ofici de la pedra en sec, també conegut com a "marger".

Els Tallers d'Ocupació, així com les Escoles Taller i

les Cases d'Ofici són programes gestionats pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB) de la Conselleria de Turisme, Treball i Formació, compten amb el finançament de la Unió Europea a través del Fons Social Europeu i del Servicio Público de Empleo Estatal.

Les construccions de pedra en sec, en les seves diverses manifestacions, bancals, parets, barraques, forns de calç, són els principals

elements vertebradors del paisatge rural a Mallorca. Pedra sobre pedra, l'ésser humà ha anat modelant i adaptant la natura per treure partit dels recursos naturals i ha generat, d'aquesta manera, paisatges amb característiques úniques i d'un alt valor etnològic i constructiu. De fet,

l'excel·lència dels paisatges de pedra en sec, així com la seva importància socioeconòmica, són un dels valors que defensa la candidatura de la Serra de

Tramuntana de Mallorca per a ser declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO.

Com a d'altres territoris el declivi de l'agricultura a

mitjan segle XX va suposar la virtual desaparició dels

margers a les illes. No obstant, en els darrers vint i cinc anys s'ha experimentat una recuperació de l'ofici gràcies al programes formatius promoguts per institucions públiques insulars.

Els programes d'Escoles Taller o Tallers d'Ocupació han suposat un impuls en l'aprenentatge de l'ofici, al mateix temps que han proporcionat una sortida professional amb futur, fent possible la recuperació de camins, marges i parets seques en tota l'illa.

En aquest cas, el Taller d'Ocupació de Son Real compta amb 10 alumnes i duu a terme la restauració de murs de delimitació, la construcció d'un paviment empedrat, el revestiment de parets amb pedra natural i la restauració i/o

La finca Pública de Son Real, és un enclavament únic de patrimoni històric i natural de Mallorca. Amb quasi 400 hectàrees, més de 4000m. de paret seca, àrea agrícola, zones dunars, platja, pinars i garriga; la finca disposa de

programes i itineraris educatius per escolars i públic en

general.

A més de la formació, les actuacions que desenvolupa el taller están contribuint a la recuperació de zones agrícoles, a la creació de noves àrees d'accés públic i a la integració de nous elements etnogràfics al programes de divulgació i visites de la finca.

Marc Ferré (Mallorca)

construcció d'elements etnològics com un claper de conills o dos colls de pou amb dintell.

VILAFRANCA (ELS PORTS DE MORELLA) SEU DE LA VI TROBADA DE LA PEDRA EN SEC

A la tardor, concretament els dies 21, 22 i 23, de 2011 es durà a terme a Vilafranca (Els Ports de Morella) la **VI TROBADA D'ESTUDI PER A LA PRESERVACIÓ DE LA PEDRA EN SEC**.

La pedra en sec és sempre present en el panorama d'aquells indrets on aquesta matèria ha estat a l'abast i ha permès que l'home, en el decurs dels temps, hagi anat construint el paisatge. Les singularitats locals són fruit de les condicions geològiques, bioclimàtiques,... i sobretot del factor humà. En funció de les possibilitats, l'home va anar enfocant a cada lloc l'ús del terreny transformat cap a unes activitats determinades: conreus llenyosos, com la vinya,

l'olivera o l'ametller o conreus herbacis i ramaderia, com és el cas dels altiplans dels Ports de Morella, el Maestrat o les poblacions veïnes de la província de Terol.

Vilafranca i els pobles dels seu voltant, encara que ara estan, demogràficament, despoblats i envellits, han tingut un passat amb un cert esplendor, associat a la ramaderia, principalment ovina, amb important comerç de la llana, que encara ara es pot percebre en l'arquitectura dels nuclis antics de les poblacions i alguns masos, en el que queda d'artesanía tèxtil i sobretot en el paisatge de la pedra en sec. Milers de kilòmetres de paret de doble cara que delimiten *serrades* (tancats pel bestiar) i els seus camins d'accés, finques agrícoles; milers de barraques de pedra, la majoria refugis de

pastor, altres per a refugi d'animals o per usos agrícoles, fan que el paisatge sigui particularment diferent.

Per primera vegada la trobada es farà al País Valencià, a Vilafranca, en un indret on la pedra en

sec dona entitat a tot el paisatge. La VI Trobada és una oportunitat per apropar-se a un dels nuclis amb més densitat i diversitat de construccions d'aquest tipus. S'està treballant per a convertir el seu patrimoni de pedra en sec en un tret diferencial, una singularitat que pugui ser un atractiu turístic que contribueixi a dinamitzar una mica l'economia local. En aquest sentit la creació, l'any 2006, del Museu de la Pedra en Sec va estar un pas important en la creació del vincle Vilafranca-pedra en sec.

La trobada s'ha concebut amb un format similar a les anteriors: Divendres a la tarda i dissabte es dedicaran a la presentació de les ponències i comunicacions a la Casa de la Cultura. El diumenge es dedicarà a visitar diferents zones d'interès paisagístic de pedra en sec de la població.

Paralel·lament hi haurà activitats complementaries com són exposicions fotogràfiques i de maquetes de pedra en sec, visita al museu i algun espectacle que ajudin al visitant a passar un cap de setmana que quedi en el record.

Vilafranca no disposa de grans estructures hoteleres que permetin al visitant escollir entre moltes opcions a l'hora de planificar un cap de setmana, però entre la oferta hotelera, albergs, camping i sobretot cases rurals, tant de Vilafranca com dels pobles del voltant, (Ares, Benassal, Castellfort, L'Anglesola, etc...)no ha d'haver cap problema per a trobar allotjament.

Esperem que aquesta nova convocatòria sigui motiu de retrobament de les persones que cada dos anys acudeixen puntuals a la cita, però sobretot que ho sigui també de captació de nous estudiosos i seguidors, particularment els del sud, que aquest cop ho tindran més aprop.

Julio Monfort

Si voleu més informació de Vilafranca la trobareu a:
<http://www.ajuntamentdevilafranca.es/novaweb/>

UN PAS ENDAVANT

Va ser en el IV Congrés Internacional de Construcció de Pedra en Sec, celebrat a Palma de Mallorca pel setembre de 1994, on vaig conèixer l'amic Josep Mª Soler i Bonet, de Manresa; entre tots dos hi va haver allò que ara se'n diu *feeling*, de manera que en tornar a la península ens varem seguir veient i mostrant-nos mútuament els territoris que cada un de nosaltres trepitjava a la recerca d'aquest patrimoni de pedra seca, que al capdavant havia estat la causa d'haver-nos conegut.

En les nostres trobades va començar a despuntar un tema que de bon començament no passava de ser una il·lusió, però que a poc a poc va anar prenent cos a mesura que hi varem anar veient possibilitats reals de materialitzar-ho. Es tractava, ni més ni menys, que d'organitzar unes trobades de pedra seca, que a semblança dels congressos internacionals que ja es venien celebrant, fossin a nivell dels nostres països, fossin a nivell dels Països Catalans, unes trobades en les que es debatés la problemàtica del patrimoni de pedra en sec en tot el nostre àmbit lingüístic. Tot i ser molt conscients que a nivell polític ja s'havia procurat separar-nos en tres comunitats diferenciades, al menys en aquest aspecte cultural volíem agermanar els territoris a través d'unies trobades. Unes trobades que també pretenien aglutinar els estudiosos que en aquella època podien haver-hi disseminats pel país, perquè hi exposessin l'estat i les característiques d'aquest patrimoni en els diferents territoris que ells estudiaven i aportessin possibles idees per a la seva salvaguarda.

Trobada de Mallorca 2009

Amb aquest plantejament i alguns suports econòmics varem finalment convocar pel setembre del 2002 la **I^a Trobada d'estudi per a la preservació del patrimoni en Pedra Seca als Països Catalans**, a la Casa de la Culla de Manresa.

A aquesta primera trobada n'han seguit d'altres, II^a Trobada a Torroella de Montgrí (Can Quintana-2004), III^a Trobada a Barcelona (Centre Excursionista de Catalunya-2005), IV^a Trobada a Sitges (2007), V^a Trobada a Palma de Mallorca (2009), i el mes d'octubre d'enguany celebrarem a Vilafranca dels Ports la VI^a Trobada, tenint-ne ja en cartera una setena per al 2013.

Fruit d'aquestes Trobades va ser la idea de crear una coordinadora d'entitats que tinguessin com a objectiu l'estudi, protecció i divulgació del patrimoni de pedra en sec, en l'àmbit abans exposat. No cal dir que les Trobades havien contribuït a que moltes poblacions s'adonessin que en aquestes sòlides però a la vegada fràgils construccions hi tenien un patrimoni insospitat. La coordinadora hauria de servir, doncs, per a adoptar estratègies conjuntes de cara a les administracions, per al reconeixement efectiu d'aquest patrimoni.

La coordinadora, encara en fase d'obtenir la legalització administrativa, de moment només s'ha utilitzat per a impulsar les Trobades i assessorar les entitats disposades a organitzar-les. Penso, però, que si bé aquesta tasca és positiva, la coordinadora s'hauria de plantejar anar més enllà i adoptar una posició més reivindicativa. Això no vol dir plantar-se davant dels ajuntaments o de la Generalitat amb pancartes i xiulets, però sí pressionar-los per a desencallar la Llei del Patrimoni Cultural Català, vigent des del 30 de setembre del 1993 i mai convenientment aplicada.

Soc molt conscient que l'actual crisi que patim no és el millor escenari per a demanar segons quines inversions, però estic convençut, i ho estic perquè he tingut l'oportunitat de comprovar-ho personalment, que en aquest terreny fa més qui vol que qui pot, i per altra banda articular lleis per després no aplicar-les és prendre el pèl als contribuents. Espero que quan la coordinadora estigui legalment reconeguda i per tant existeixi, l'assemblea estigui d'acord a fer un pas endavant.

August Bernat i Constantí
President de la CEPS

La "catedral" de les casetes pastorils, a un pas de la ruïna irreparable

El valor dels edificis de l'anomenada arquitectura popular no resideix en el caràcter "monumental" de cap d'ells en particular sinó més aviat en la sabiduria de les tècniques tradicionals de construcció sobre les que es basen tots i cadascun dels exemples que la componen. I és que corrals, aljubs, mases, pajares, molins, etc. es compten per centenars o per milers i resulta difícil destacar entre tots ells algun exemple excepcional. Una de les excepcions a això últim ho constitueix la caseta pastoril coneguda com el "Lumbrerón" de Pozuelo de Aragón.

Es tracta d'una impressionant caseta amb murs de maçoneria, de planta circular, on l'element més característic és una cuberta de falsa cúpula que li aporta un perfil exterior que recorda al de les conegudes neveres de Fuendetodos. El seu extraordinari tamany li permetria tenir en el seu interior un segon pis format per una carcassa de fustes, i la seva funció deuria de ser la de recolzament a les tasques pastorils, possiblement com estable i paller, de la pròxima *Paridera del Royuelo* que continuà en ús fins no fa mases anys.

El seu emplaçament es localitza a pocs metres i a la vista de la carretera que passa entre Borja i Rueda de Jalón. Les seves coordenades UTM són 30T 633689 4621000, puguent-se apreciar perfectament la seva forma circular en les fotografies aèries del SITAR (*Sistema de Información Territorial de Aragón*). Encara que no ha estat possible la seva comprovació, sembla que és de propietat particular. Està dins del terme municipal de Pozuelo de Aragón, a poc menys de 5

kms. a sud-est de la localitat, i per tant pertany al territori de la comarca del *Campo de Borja*.

El seu nom popular de "lumbrerón" sembla que té que veure amb el semblant que presenta amb les sortides de ventilació dels cellers subterranis habituals en la demarcació.

Aquest tipus de casetes i altres similars també cupulades amb funció pastoril o de recolzament a les tasques agrícoles estant presents en diferents comarques i territoris de l'Aragó com La Jacetania, el Valle de Tena, la Sierra de Guara, Grisel, Illueca, el Matarraña o el Maestrazgo turolense però fins ara no es tenen notícia de cap exemple entre els centenars coneguts d'una talla similar a la del Lumbrerón. En l'entorn de Jaca s'han documentat altres casetes d'aquest tipus també de gran tamany però que amb els seus 4 mts. d'alçada no s'apropen ni de bon tros als aproximadament 6 mts. d'alçada i altres tants de diàmetre inferior del Lumbrerón de Pozuelo.

El valor principal d'aquest tipus de casetes és exactament el que esmenta la Llei de Patrimoni Cultural d'Aragó ja que constitueix *"una forma relevante y expresión de la cultura y modo de vida"*

tradicional y propio del pueblo aragonés". Però en aquest cas, degut al seu tamany extraordinari, el Lumbrerón de Pozuelo resulta ser la major d'aquest tipus de casetes en tot l'Aragó i, per tant, no sembla exagerat adjudicar-li l'adjectiu de "catedral de las casetes pastorils".

No es tracta, a més, d'un exemple totalment desconegut, doncs encara que no forma part del Cens General del Patrimoni Cultural Aragonés, va ser inclòs en l'inventari de l'arquitectura popular de les comarques de Campo de Borja i Tarazona i el Moncayo realitzat per ASOMO (*Asociación para el Desarrollo de las Tierras del Moncayo*) l'any 2004. En aquest estudi va ser qualificat com "un dels exemples més importants de l'arquitectura popular de Moncayo" i va ser per això recollit en el llibre editat per la mateixa entitat l'any 2008 amb el títol "*Espacios vividos, identidades construidas*" (veure pàgina 82). Fou tantmateix utilitzat com imatge promocional de la província de Saragossa en la cartellera confeccionada pel Patronat Provincial de Turisme al voltant de l'any 2008.

Si bé fins dates pròximes, sense cap mena d'ús, però en relatiu bon estat de conservació, en una recent visita a finals del mes d'abril de 2011, ha despertat totes les alarmes el fet de comprovar que s'ha ensorrat tot un lateral dels seus murs encara que donant-se l'afortunada circumstància de conservar-se d'empeus bona part de la seva cuberta cupulada encara que amb un evident perill imminent de ruïna total.

Una possible opció per garantir la seva conservació seria adjudicar-li alguna de les figures de protecció que recull la Llei de Patrimoni Cultural d'Aragó encara és ben conegut que incloure un bé immoble en alguna d'aquestes figures no suposa seguretat alguna que es prenguin les accions necessàries per la seva continuïtat física.

De forma urgent, el que sembla més necessari seria l'afalcament de les restes conservades de forma que la valuosa cuberta cupulada pugui resistir alguna mica més de temps

fins que s'iniciés la dessitjable restauració integral de l'edifici.

La setmana anterior, una versió molt similar d'aquest text va ser entrada per registre dirigida a la *Dirección General de Patrimonio Cultural del*

Gobierno de Aragón, la Consejería de Cultura de la comarca del Campo de Borja i la Concejalía de Cultural del Ayuntamiento de Pozuelo de Aragón, sense haver rebut fins al moment (24/05/2011) resposta alguna.

Trasmeteixo per tant aquesta informació amb l'esperança que un millor coneixement d'aquesta part discreta però important del nostre patrimoni cultural contribueixi, en aquest cas amb accions urgents i concretes, a evitar el que seria una pèrdua irreparable d'un substancial recurs per promoure la sostenibilitat i millora de la vida de la població rural a l'Aragó.

Així doncs, confio en que la sensibilitat de les entitats i de la gent cap al patrimoni cultural contribueixi a aconseguir una major visibilitat d'aquest problema concret en les institucions pertinents. (Una notícia d'última hora és que el propietari del Lumbrerón és conscient de l'estat de l'edifici però no té diners pe restaurar-lo i des del govern d'Aragó diuen que no es subvenciona una obra particular).

Félix A. Rivas

**Técnico en Patrimonio Cultural
C. Tenor Fleta, 61. 50450 Muel
636175218 - farivas@pedrasconfuturo.com
www.pedrasconfuturo.com**

Enderroquen il·legalment barraques històriques (03/05/2011)

Tres construccions històriques de la muntanya de Gualta (Girona) han estat derruïdes sense llicència d'obres mentre se'n tramitava la protecció.

Tres barraques històriques de més de cent anys han estat enderrocades al paratge del puig de la Font Pasquala, a Gualta. L'Ajuntament, de moment, ha optat per obrir un expedient per infracció urbanística a la propietat per haver fet suposadament unes obres sense llicència i en sòl no urbanitzable, les quals haurien culminat amb l'enderroc. Aquest actuació, a més, hauria tingut lloc

durant la tramitació de la protecció d'aquestes construccions històriques. La regidora de Cultura, Maria Gràcia Mascarreras, ha explicat que també s'estan estudiant altres possibles vies d'actuació legal.

El projecte de protecció es va iniciar el 2008, quan l'Ajuntament va encarregar un informe tècnic sobre el puig de la Font Pasquala relatiu al seu patrimoni cultural. El procés va continuar amb l'aprovació en el ple de l'informe en què es recollien aquests elements i, seguidament, es va iniciar l'expedient administratiu per declarar-lo bé cultural d'interès local (BCIL). Aquest tràmit es va traslladar al Consell Comarcal perquè en fes la resolució, que va tenir lloc l'11 d'abril passat.

(Font: El Punt)

Barraca de cal bisbe (Santa Maria de Camps- Fonollosa (Bages)) segle XVIII

En un establiment -de l'any 1780- d'una peça de terra, en la partida la roca foradada del mas Santpere de Santa Maria de Camps s'especifica que en el terreny hi ha aixecada una *barraca*. En els pactes es dona facultat a l'adquisidor per fer-hi una casa a sobre de la barraca (segurament aprofitant les pedres). En un establiment posterior del 1789 s'estableix una *barraca* o *casa* dins les terres del mas Caselles de la mateixa parròquia. El que no està clar és a què corresponen aquestes "barraques" que apareixen esmentades en la documentació antiga, encara que segurament es tracti de construccions agràries obrades en part o en la seva totalitat en *pedra seca*.

La barraca de la fotografia és dins l'antiga propietat del mas Feixes i es coneix en l'actualitat com la *barraca de cal bisbe*. És una construcció poc corrent al Bages tant per la seva forma ovalada i mides amb els cantons més baixos que al centre i la divisió de tres espais interiors diferenciats. Denota la mà d'obra d'algun mestre de cases o paleta expert en la pedra perquè les pedres estant disposades d'una forma molt ben acurada i simètrica. Destacar-ne un element exterior com una pedra plana dreta al davant del portal d'entrada per sobre de la llinda que ens recorda un certa simbologia primitiva.

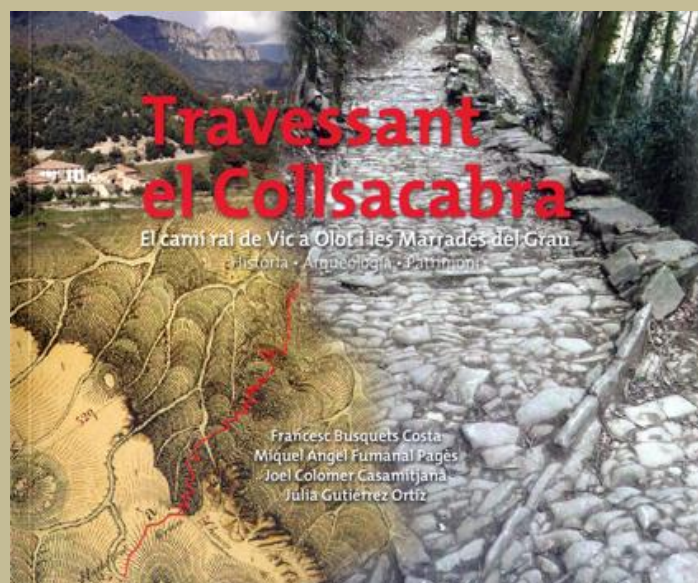
Els establiments de rabassa morta d'aquesta demarcació conservats en la documentació escrita són força tardans (a partir del 1742) i escasos. Possiblement la datació d'aquesta barraca es podria situar al voltant del darrer terç del XVIII o principis del XIX coincidint amb l'arrencada forta de la vinya.

Text i foto © Jaume Plans

RESSENYA DE LLIBRES/INTERNET

Travessant el Collsacabra. El camí ral de Vic a Olot i les Marrades del Grau, BUSQUETS, Francesc; FUMANAL, Miquel Àngel (coordinació) Ed. Ajuntament d'Olot, Olot, 2010.

Arran de la nova C-37 per Bracons i la Vall d'en Bas s'inicià una obra complementària: *el Projecte constructiu de les Marrades del Grau d'Olot (camí ral de Vic a Olot, tram: Rupit i Pruit - Vall d'en Bas)*. Aquest projecte consistí en la rehabilitació de les *Marrades del Grau*, part integrant i llegendària del camí ral de Vic a Olot. Gràcies a aquest projecte s'arranjà aquest camí, del qual s'han recuperat molts dels empedrats originals, les estructures de contenció (murs, contraforts, talussos, etc.) i els sistemes de control de l'aigua (ponts, desaigües trencaigües...). Aquesta rehabilitació ha posat de relleu un dels trams de camí modern més ben conservats de Catalunya i Europa. A més amb la recuperació d'aquest camí ral obrat en pedra es revaloritza tot l'entorn paisatgístic, històric i arqueològic.

Estem davant d'un llibre molt acurat en l'edició i treballat en el seu contingut. En ell hi trobarem, molt ben detallats, els diferents trams empedrats per on passa aquest antic camí ral destacant-ne aquells elements patrimonials de l'entorn de Vic a Olot. La fotografia ens permetrà acostar-nos a la tipologia constructiva i les diferents remodelacions que ha sofert. A més es detalla la història de la construcció del camí ral

i com l'afecta el paper de la industrialització o, de les guerres, entre molts altres aspectes. Per últim, el llibre es completa amb una apèndix documental de documents transcrits íntegres des de l'Edat Mitjana fins al segle XIX.

Jaume Plans
jaumeplans32@gmail.com

Wikipedra
<http://wikipedra.catpaisatge.net>

Wikipedra és un espai web 2.0 sobre les barraques i cabanes de *pedra seca* de Catalunya. El projecte està desenvolupat per l'Observatori del Paisatge a partir d'una idea inicial de l'Obra Social de CatalunyaCaixa i compta amb la col·laboració de l'associació Drac Verd, entre altres entitats que vetllen pel patrimoni de la *pedra seca* a Catalunya.

En aquest recurs s'hi poden consultar les barraques o cabanes existents als diferents paisatges de Catalunya i a cada municipi, a través de mapes, fitxes, fotografies i croquis catalogades fins al moment (4.600) pel Drac Verd de Sitges. També hi ha la possibilitat de l'usuari d'introduir noves barraques i cabanes.

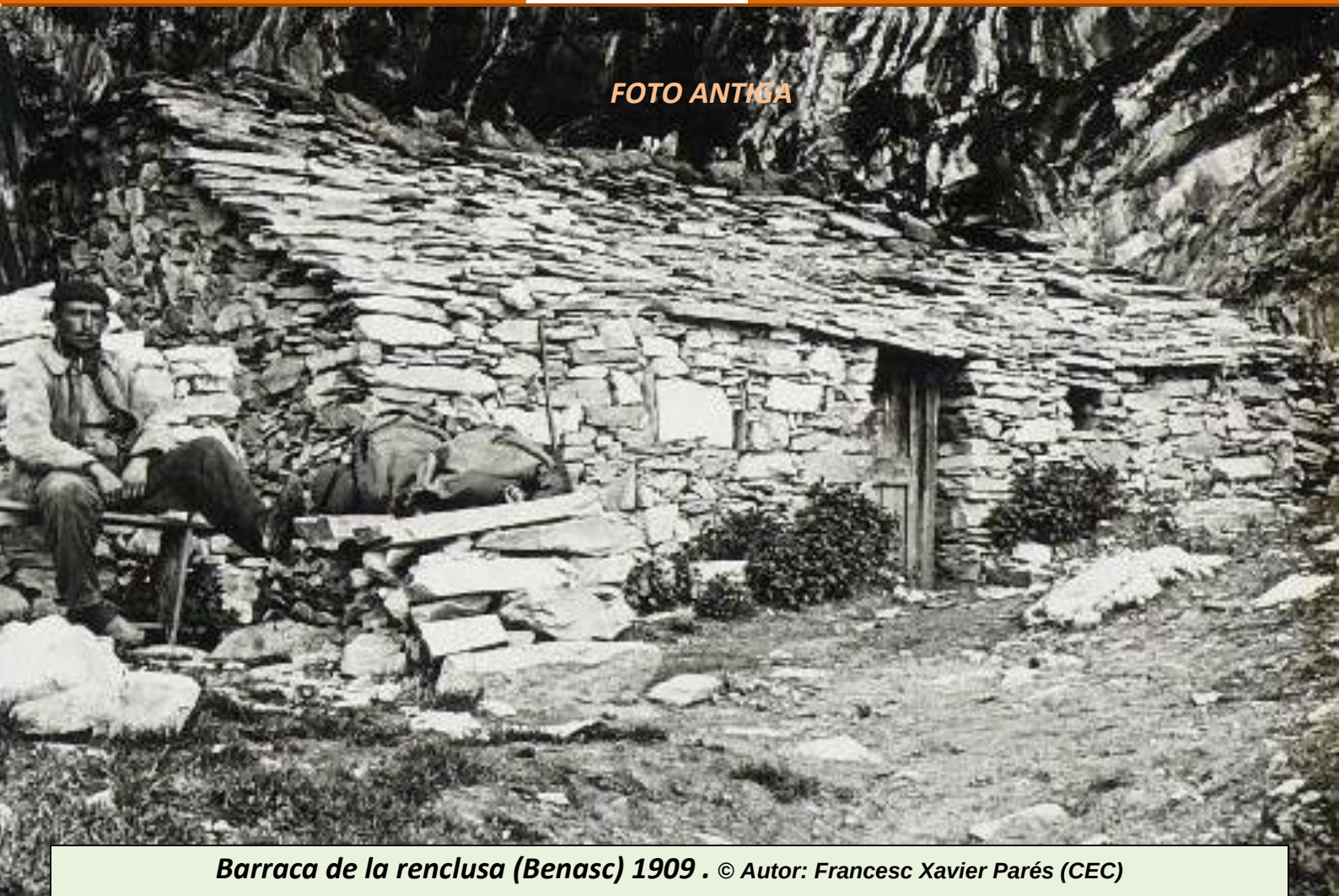
Les dades geogràfiques de les barraques, pel fet que estan obtingudes amb tecnologia GPS, poden tenir desviacions de fins a 30 metres sobre els mapes on es visualitzen.

Ara però, caldrà veure la resposta participativa de la gent i si aquesta base de dades es pot consolidar com una font per copsar l'abast de la *pedra seca* a Catalunya. Malgrat l'important tasca d'inventari realitzada, hi ha llacunes en el territori considerables tant dels llocs inventariats com dels indrets on encara no s'ha realitzat cap inventari. Esperem que aquest macroprojecte doni els seus fruits els propers anys.

FOTO ANTIGA

Barraca de la renclusa (Benasc) 1909 . © Autor: Francesc Xavier Parés (CEC)

Barraca de pastors de Benasc realitzada en pedra seca (segurament amb embigat de fusta per la teulada i coberta de lloses de pedra), amb un recer tancat de pedra.

